

ΑΦΙΕΡΩΜΑ Παγκοσμιοποίηση

Χρηματοοικονομική παγκοσμιοποίηση

Περισσότερη αποτελεσματικότητα ή αστάθεια;

μοντέλο της εθνικής-κρατικής κυριαρχίας. Αυτή η οπτική μπορεί να επαληθευτεί και από την ανάγνωση του παραδείγματος της ανάπτυξης των εθνικών κρατών στη δική μας περιοχή, της πρώην Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Επομένως το παράδειγμα στο οποίο προσαρμόζονται τα κράτη χτίζεται με τη συμβολή των κρατών, όπως χτίστηκε το σύστημα των εθνικών κρατών με την εμπλοκή των ιδίων των εθνικών κρατών, αλλάζοντάς τα ταυτόχρονα σε εθνικά κράτη. Κατ' αναλογία, και τώρα τα εθνικά κράτη προσαρμόζονται στην παγκοσμιοποίηση και ταυτόχρονα τη χτίζουν, μεταβαλλόμενα τα ίδια σε αποκρυσταλλώσεις της παγκοσμιοποίησης.

Περιφερειακές παγκοσμιοποιήσεις

Η παγκοσμιοποίηση ως διαδικασία και συνθήκη αλλαγών δεν έχει τον ίδιο χαρακτήρα σ' όλο τον κόσμο, παρά το όνομά της. Είναι διαφορετική στην Ευρώπη, όπου η ΕΕ παίζει ρυθμιστικό ρόλο, από άλλες περιοχές όπως λ.χ. η Απω Ανατολή. Η περιφερειακότητα (π.χ. η Ευρώπη) αποτελεί όχι απλώς έναν ενδιάμεσο χώρο ανάμεσα στο εθνικό και στο παγκόσμιο, αλλά τον τρόπο με το οποίο το πρώτο εντάσσεται στο δεύτερο. Κανονικά δεν πρέπει να μιλάμε για παγκοσμιοποίηση στον ενικό αλλά στον πληθυντικό. Γιατί αποτελείται από ολοκληρωμένες διαδικασίες με διαφορετικό εύρος. Η μία επικάθεται ή, καλύτερα, κλειδώνει πάνω στην άλλη. Αν επομένως παραδεχτούμε ότι η αντιπαράθεση εθνικού κράτους - παγκοσμιοποίησης είναι μύθος, όπως επίσης μύθος είναι ότι τη δημοκρατία την περιφρουρεί είτε το εθνικό κράτος είτε οι αγορές, τότε μπορούμε να σκεφτούμε πιο αποτελεσματικά και πιο δημιουργικά. Πρώτο, πρέπει να σκεφτόμαστε όχι το κράτος συνολικά, αλλά τους άνισους και ασύμμετρους μετασχηματισμούς στο εσωτερικό του. Δεύτερο, πρέπει να σκεφτόμαστε την παγκοσμιοποίηση ως συνάρθρωση αλληλοεπικαλυπτόμενων περιοχών κυριαρχίας. Τι σημαίνουν αυτά; Να επιμένουμε στον εκδημοκρατισμό και στη διαφάνεια. Στη μείωση των διακρίσεων και των ανισοτήτων πρόσβασης στα δημόσια αγαθά. Το κυρίως ζητούμενο είναι πώς μπορεί να δημιουργηθεί στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, όπου η έννοια δημόσιο και ιδιωτικό αλλάζουν συμφραζόμενα, μια προοδευτική αλλά ρεαλιστική πολιτική ατζέντα. Η απομάκρυνση βέβαια από το αφελές δίλημμα εθνικό κράτος ή παγκοσμιοποίηση αποτελεί στοιχειώδη προϋπόθεση. ●

Η δομή του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος βρίσκεται σε διαδικασία μετασχηματισμού, αποτέλεσμα, ανάμεσα σε άλλους παράγοντες, της χρηματοοικονομικής παγκοσμιοποίησης. Η τελευταία είναι συνέπεια της κατάργησης των περιορισμών στην κίνηση του χρηματικού κεφαλαίου που ίσχυαν στο πλαίσιο του διεθνούς νομισματικού συστήματος του Bretton Woods. Το άνοιγμα των αγορών χρήματος και κεφαλαίου απέκτησε ιδιαίτερη ένταση τις δύο τελευταίες δεκαετίες, μεταβάλλοντας τη λειτουργία τους, αλλά και τον ρόλο τους στο οικονομικό σύστημα και ειδικότερα στη διαδικασία λήψης αποφάσεων πολιτικής και επενδύσεων.

Η κυρίαρχη θεώρηση και πολιτική, όσον αφορά την αναγκαιότητα της χρηματοοικονομικής απελευθέρωσης, στηρίζεται πάνω σε ένα σύνολο υποθέσεων και προσδοκιών, ότι δηλαδή η ελεύθερη κίνηση του χρηματικού κεφαλαίου συμβάλλει: α) στην αποτελεσματικότερη ανακατανομή της αποταμίευσης από τις πλούσιες χώρες στις χώρες που προσφέρουν «πλούσιες» επενδυτικές ευκαιρίες, β) στην αποτελεσματικότερη οργάνωση των ιδίων των αγορών χρήματος και κεφαλαίου, προσφέροντας ευκαιρίες χαμηλού κόστους δανεισμού, γ) στην ανάπτυξη νέων χρηματοοικονομικών εργαλείων για την αποτελεσματικότερη διαχείριση του ρίσκου που δημιουργεί το άνοιγμα των αγορών, δ) στην οικονομική μεγέθυνση και ανάπτυξη των οικονομιών, αποτέλεσμα της αποτελεσματικότερης παγκόσμιας κατανομής της αποταμίευσης, και ε) στην «υγιή» πειθάρχηση των κυβερνήσεων και των νομισματικών αρχών, ώστε να εφαρμόζουν πολιτικές φιλικές προς τις αγορές, μεγιστοποιώντας τις δυνατότητές τους για οικονομική μεγέθυνση.

Σε τι βαθμό αυτές οι υποθέσεις και οι προσδοκίες έχουν επαληθευτεί; Εάν αξιολογήσουμε την ιστορική εμπειρία, αλλά και την πλειονότητα των εμπειρικών ερευνών, δυστυχώς θα καταλήξουμε στο ανησυχητικό συμπέρασμα ότι τα πραγματικά οφέλη είναι πολύ κάτω των προσδοκιών. Και το συμπέρασμα είναι ανησυχητικό, καθώς δεν υπάρχει ουσιαστικός πολιτικός προβληματισμός ως προς τον επαναπροσδιορισμό της εξουσίας που σήμερα διαθέτουν οι διεθνοποιημένες αγορές χρήματος και κεφαλαίου και του ελέγχου που ασκούν στη διαδικασία λήψης πολιτικών αποφάσεων.

Ο συνδυασμός των απελευθερωμένων

Γιώργος Αργεΐτης
ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΑΘΗΝΩΝ

χρηματαγορών και των κυμαινόμενων συναλλαγματικών ισοτιμιών έχει, από πολλούς αναλυτές, ενοχοποιηθεί για την αστάθεια των ιδίων των αγορών χρήματος, τις συχνές διακυμάνσεις και κρίσεις στις αγορές κεφαλαίου, τις πολύ μέτριες μακροοικονομικές επιδόσεις της πλειοψηφίας των αναπτυσσόμενων και αναπτυγμένων χωρών. Η μνήμη μας αρχίζει πλέον να γεμίζει από τις χώρες και τις ζώνες χωρών που έχουν δοκιμαστεί από χρηματοπιστωτικές διαταραχές και κρίσεις με σημαντικό οικονομικό και κοινωνικό κόστος. Ηνωμένο Βασίλειο, Μεξικό, Ανατολική Ασία, Λατινική Αμερική, Ρωσία, τελευταία οι ΗΠΑ.

Η εμπειρία των τελευταίων δεκαετιών μάς δείχνει ότι η πραγματικότητα είναι σε αντίθεση με τις υποθέσεις και τις υποσχέσεις πολιτικών, οικονομολόγων και διεθνών οργανισμών, όπως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, η Παγκόσμια Τράπεζα, ο ΟΟΣΑ, για την αναγκαιότητα της χρηματοοικονομικής απελευθέρωσης. Πρώτον, οι καθαρές κεφαλαιακές ροές έχουν ως κύρια κατεύθυνσή τους τις πλούσιες χώρες. Δεύτερον, τα υψηλά πραγματικά επιτόκια έχουν ανακαταναείμει το εισόδημα από τους δανειζόμενους στους δανειστές, πλήττοντας τις επενδύσεις και την ανάπτυξη. Τρίτον, η ανάπτυξη νέων χρηματοπιστωτικών εργαλείων έχει δημιουργήσει νέες εστίες ρίσκου, αβεβαιότητας και κινδύνου στις αγορές χρήματος, αλλά και στην πραγματική οικονομία. Τέταρτον, η επιθυμητή από τις αγορές πειθάρχηση των κυβερνήσεων και των κεντρικών τραπεζών έχει διαμορφώσει μια ανηπιπλωριστική εμμονή στην άσκηση μακροοικονομικής πολιτικής, με κόστος την υψηλή ανεργία. Επιπρόσθετα, οι κυβερνήσεις, στην προσπάθειά τους να διασφαλίσουν αξιοπιστία ως προς τις προ-

θέσεις της πολιτικής τους, αποφεύγουν την εφαρμογή πολιτικών μη αποδεκτών από το εύκολα μετακινούμενο χρηματικό κεφαλαίο. Στις αρχές του 21ου αιώνα η ίδια η δημοκρατία φαίνεται να είναι όμπρος της χρηματοοικονομικής παγκοσμιοποίησης.

Αν όμως η ιστορική εμπειρία και οι σχετικές μελέτες δεν δικαιολογούν την απελευθέρωση των αγορών χρήματος και κεφαλαίου ως στρατηγική βελτίωσης της οικονομικής αποτελεσματικότητας και της ανάπτυξης, τότε πώς δικαιολογείται η προσκόλληση των κυβερνήσεων και των διεθνών οργανισμών στην πολιτική αυτή; Η απάντηση ίσως βρίσκεται στο γεγονός ότι η πολιτική πάντα εξυπηρετεί κάποιους. Ποιες είναι οι κοινωνικές δυνάμεις που ωφελούνται από τη φιλελεύθερη αναδόμηση του διεθνούς συστήματος διαχείρισης χρήματος και κεφαλαίου;

Οι στατιστικές της διανομής του εισοδήματος μας δίνουν την απάντηση. Υπάρχει σημαντική ανακατανομή εισοδήματος προς όφελος των τραπεζών, των θεσμικών επενδυτών (π.χ. mutual funds, equity funds, hedge funds), των εισοδηματιών, των κατόχων του πλούτου. Είναι συνεπώς απόλυτα φυσιολογικό οι κοινωνικές αυτές ομάδες να εναντιώνονται σε κάθε πολιτική επιθυμία, πολύ περισσότερο σε κάθε πολιτική πρωτοβουλία για αναδόμηση του διεθνούς νομισματικού συστήματος, στον έλεγχο στην κίνηση των κεφαλαίων, στη δημιουργία μιας υπερεθνικής εποπτικής νομισματικής αρχής, στη φορολόγηση της διασυνωριακής ροής του χρηματικού κεφαλαίου. Οι επιλογές αυτές θα περιόριζαν την πολιτική ισχύ και εξουσία τους και τις παγκόσμιες κερδοσκοπικές ευκαιρίες υπερ-πλουτισμού τους.

Ενα σημαντικό ερώτημα είναι αν θα μπορούσε η χρηματοοικονομική παγκοσμιοποίηση να είχε δημιουργήσει περισσότερη αποτελεσματικότητα και ανάπτυξη. Η απάντηση βρίσκεται στη σφαίρα της οικονομικής φιλοσοφίας και της πολιτικής ιδεολογίας. Οποιοι πιστεύει στον φιλελεύθερο μύθο της αγοράς και του ανταγωνιστικού καπιταλισμού τότε απλώς θα ψάχνει στη διαφθορά των κυβερνήσεων, στο διογκωμένο κράτος και στη δυσλειτουργία της αγοράς εργασίας να βρει τις αιτίες της οικονομικής και κοινωνικής αστάθειας που έχει δημιουργήσει η - αναπόφευκτη γι' αυτόν - χρηματοοικονομική παγκοσμιοποίηση.

Οποιοι δεν πιστεύει σε φιλελεύθερους μύθους θα ερμηνεύει την αστάθεια των απελευθερωμένων χρηματοοικονομικών

Η νέα παγκόσμια οικονομία

Η γοντεία της σταθερότητας

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΛ. 15

αγορών ως έκφραση της αστάθειας του ίδιου του συστήματος της αγοράς, ως αποτέλεσμα της εξυπηρέτησης συγκεκριμένων συμφερόντων σε βάρος των συμφερόντων της πλειοψηφίας. Ο Keynes είχε ισχυριστεί ότι οι συμμετέχοντες στις χρηματοοικονομικές αγορές συμπεριφέρονται όπως και οι κριτές στους διαγωνισμούς ομορφιάς, οι οποίοι ψηφίζουν αφού πρώτα έχουν προσπαθήσει να μαντέψουν τη μέση γνώμη για την πιο όμορφη υποψήφια. Η ιδιαιτερότητα της σημερινής εποχής είναι ότι η μέση γνώμη για τη συμπεριφορά των αγορών, η οποία επηρεάζει τις επιλογές των κυβερνήσεων και των επενδυτών, τη διαμορφώνουν οι θεσμικοί επενδυτές, επιβάλλοντας με τον τρόπο αυτό τις δικές τους πολιτικές και αξίες και τα δικά τους συμφέροντα στο σύνολο του οικονομικού συστήματος.

Η ισχύς των θεσμικών επενδυτών απορρέει από δύο κρίσιμες παραμέτρους της σημερινής δομής του παγκόσμιου χρηματοοικονομικού συστήματος. Πρώτον, το τεράστιο μέγεθος στα κεφάλαια που διαχειρίζονται, η μετακίνηση των οποίων αποσταθεροποιεί ακόμη και τις πιο ισχυρές οικονομίες. Δεύτερον, προσφέροντας υψηλές αποδόσεις συγκεντρώνουν ατομικούς επενδυτές, τους οποίους έχουν σε επενδυτική εγρήγορση, σε αντίθεση με την παθητική συμπεριφορά του τραπεζικού καταθέτη. Η εξέλιξη αυτή οδηγεί στη θεσμοθέτηση της κουλτούρας του διαχειριστή του χρήματος στις σύγχρονες κοινωνίες, δημιουργώντας ένα κύμα φιλελεύθερων αξιών, έναν «πολιτισμό» της αγοράς του χρήματος που δημιουργεί πλούτο για λίγους και ψευδαισθήσεις για πολλούς. Η άσκηση πολιτικών που εξυπηρετούν τη διαχείριση του πλούτου των μικρών μειοψηφιών έχει αρνητικές συνέπειες στην απασχόληση, στην οικονομική μεγέθυνση, στο σύνολο του ιδιωτικού μη χρηματοπιστωτικού τομέα της οικονομίας.

Η συμπεριφορά του διεθνούς χρηματοοικονομικού συστήματος τις δύο τελευταίες δεκαετίες αποκαλύπτει τη δομική του δυσλειτουργία. Η συνεχιζόμενη την τελευταία περίοδο νομισματοπιστωτική αστάθεια θέτει την πολιτική, σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, μπροστά σε μία από τις πιο σημαντικές προκλήσεις του 21ου αιώνα. Να αξιοποιήσει νέες ιδέες, να υπηρετήσει νέες αξίες και, στη βάση αυτή, να επανασχεδιάσει την αρχιτεκτονική του διεθνούς νομισματικού και πιστωτικού συστήματος με κριτήριο την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη. ●

Πριν από σχεδόν τέσσερα χρόνια ο νυν διοικητής της Fed Ben Bernanke (σε ομιλία του στο γεύμα του συνεδρίου της Eastern Economic Association των ΗΠΑ) χρησιμοποίησε τον όρο η «περίοδος της μεγάλης εξομάλυνσης» (great moderation). Ο όρος αυτός αναφερόταν στον περιορισμό των διακυμάνσεων της οικονομικής δραστηριότητας που έχει παρατηρηθεί κατά την τελευταία εικοσαετία κυρίως στις ΗΠΑ, στις άλλες χώρες του G7 αλλά και σε μια σειρά χωρών του ΟΟΣΑ. Από τότε τα αίτια αυτής της «μεγάλης εξομάλυνσης» του οικονομικού κύκλου έχουν καταστεί από τα πιο προσφιλή θέματα συζήτησης αναλυτών και ακαδημαϊκών οικονομολόγων.

Ένα άμεσο ερώτημα που προκύπτει είναι αν αυτή η αποκαλούμενη εξομάλυνση του οικονομικού κύκλου, δηλαδή ο μετριασμός της μεταβλητότητας του ρυθμού αύξησης του ΑΕΠ, είναι ένα πραγματικό φαινόμενο ή έχει υπερεκτιμηθεί. Ασχeta από διαφορές ως προς την ακριβή έκταση του φαινομένου, οι σχετικές (στατιστικές) αναλύσεις καταδεικνύουν πράγματι έναν μετριασμό της έντασης των μακροοικονομικών διακυμάνσεων στις εν λόγω χώρες. Μια σειρά κορυφαίοι οικονομολόγοι, όπως οι Blanchard, Summers, Stock και Watson, εντοπίζουν έναν περιορισμό της μεταβλητότητας τόσο για το ΑΕΠ όσο και για τα εμπέρους συστατικά του στοιχεία.

Με δεδομένη την παραπάνω παρατήρηση, έχουν εμφανιστεί διάφορες υποψήφιας ερμηνείες της «μεγάλης εξομάλυνσης». Οι ερμηνείες αυτές, που εμπίπτουν σε τρεις γενικές κατηγορίες, αποδίδουν το συγκεκριμένο φαινόμενο στην άσκηση πιο επιτυχημένης πολιτικής, σε δομικές αλλαγές των οικονομιών ή στην ευνοϊκή συγκυρία (δηλαδή, στην καλή μας τύχη).

Η πρώτη κατηγορία ερμηνειών αποδίδει τη μείωση της έντασης των οικονομικών διακυμάνσεων στις επιδόσεις της οικονομικής (και κυρίως νομισματικής) πολιτικής. Δεν είναι έκπληξη λοιπόν το ότι αυτή η ερμηνεία είναι ιδιαίτερα προσφιλής στις κεντρικές τράπεζες και στα στελέχη τους. Είναι χαρακτηριστικό ότι η Τράπεζα της Αγγλίας (ίσως λίγο αυτάρεσκα, αλλά όχι τελείως αδικαιολόγητα) χρησιμοποιεί τον όρο «περίοδος της μεγάλης σταθερότητας». Η λογική που διαπερνά αυτή την ερμηνεία δεν σχετίζεται με κάποια άμεση επίδραση της νομισματικής πολιτικής στο ΑΕΠ αλλά κυρίως με το βελτιωμένο οικο-

Γιώργος Χορταρέας
ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΑΘΗΝΩΝ

νομικό περιβάλλον που συνεπάγονται οι ήπιοι και σχετικά πιο σταθεροί ρυθμοί πληθωρισμού.

Μια δεύτερη κατηγορία ερμηνειών τονίζει διάφορες δομικές μεταβολές, όπως η βελτιωμένη διαχείριση αποθεμάτων λόγω χρήσης της τεχνολογίας ηλεκτρονικών υπολογιστών, αλλαγές στο χρηματοοικονομικό σύστημα, αλλαγές στις αγορές εργασίας, και κάποιες συνέπειες της παγκοσμιοποίησης, όπως χαμηλότερα κόστη παραγωγής και μαζικές μετακινήσεις καλά εκπαιδευμένου εργατικού δυναμικού.

Τέλος, μια άλλη κατηγορία ερμηνειών αποδίδει τη μείωση της έντασης των οικονομικών διακυμάνσεων στην... τύχη. Συγκεκριμένα, οι αναλυτές που υποστηρίζουν αυτή την άποψη παρατηρούν ότι στη δεκαετία του 1970 οι οικονομίες των χωρών του ΟΟΣΑ υπέστησαν τις συνέπειες από ασυνήθιστα υψηλές και συχνές διαταράξεις (δηλαδή απρόβλεπτες αλλαγές, όπως τα πετρελαϊκά σοκ) στη διεθνή οικονομία, ενώ αντιμετώπισαν διαταράξεις χαμηλότερης έντασης στις δύο πιο πρόσφατες δεκαετίες.

Περιορισμοί στην άσκηση ανεξάρτητης οικονομικής πολιτικής

Όπως συνήθως συμβαίνει, η αλήθεια εμπεριέχει στοιχεία από όλες τις υποψήφιας προσεγγίσεις, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι δεν πρέπει κανείς να αναζητεί τους κυρίαρχους παράγοντες πίσω από το συγκεκριμένο φαινόμενο. Γενικά, δύο στρατόπεδα τείνουν να διαμορφωθούν, ένα με αυτούς που αποδίδουν την περίοδο της σχετικής σταθερότητας στην άσκηση αποτελεσματικότερης οικονομικής (κυρίως νομισματικής) πολιτικής και ένα με τους υποστηρικτές της ερμηνείας της «τύχης» ως κυρίαρχου στοιχείου αυτής της εξέλιξης.

Μια διάσταση που δεν έχει αναλυθεί επαρκώς στο πλαίσιο της παραπάνω συζήτησης σχετίζεται με τους περιορισμούς που η παγκοσμιοποιημένη ανοικτή οικονομία θέτει στη δυνατότητα άσκησης νομισματικής πολιτικής. Έναν τρόπο για να αντιληφθούμε αυτούς τους περιορισμούς συνιστά η λεγόμενη «ασυνεπής τριάδα» της ανεξάρτητης νομισματικής πολιτικής, της σταθερότητας των συναλλαγματικών ισοτιμιών και της απελευθερωμένης κίνησης κεφαλαίων. Ενώ και τα τρία στοιχεία της τριάδας αυτής θεωρούνται επιθυμητά χαρακτηριστικά σε μια οικονομία, στην πράξη μπορούμε να ελπίζουμε ότι μόνο (οποιαδήποτε) δύο από αυτά μπορούν να επιτευχθούν ταυτόχρονα. Δεν μπορεί να

Μια διάσταση που δεν έχει αναλυθεί επαρκώς σχετίζεται με τους περιορισμούς που η παγκοσμιοποιημένη ανοικτή οικονομία θέτει στη δυνατότητα άσκησης νομισματικής πολιτικής

Τα στεγαστικά δάνεια και οι κεφαλαιαγορές του κόσμου

Η ανάγκη αναθεώρησης των κανόνων δανεισμού

νείς, για παράδειγμα, να περιμένει ότι κάτω από συνθήκες ελεύθερης κινητικότητας κεφαλαίων και σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών η νομισματική πολιτική μπορεί να έχει την απαραίτητη αυτονομία για να επιτύχει τους (όποιους) στόχους της. Ο περιορισμός αυτός μπορεί ίσως να χαλαρώσει για σχετικά βραχυπρόθεσμες περιόδους (όπως συνέβη στη Νοτιοανατολική Ασία κατά την περίοδο που προηγήθηκε της κρίσης του 1997), αλλά δεν μπορεί να αγνοηθεί.

Σε γενικές γραμμές αυτό το «τρίλημμα» της οικονομικής πολιτικής αποτελεί μια γενικά αποδεκτή πρόταση και συνιστά στοιχείο της συμβατικής σοφίας για τους οργανισμούς οικονομικής πολιτικής. Το συντριπτικά μεγαλύτερο μέρος της περιόδου της «μεγάλης Εξομάλυνσης» συμπίπτει χρονικά με την επιλογή ενός συγκεκριμένου συνδυασμού, δηλαδή σχετική αυτονομία της νομισματικής πολιτικής κάτω από συνθήκες ελεύθερης κινητικότητας κεφαλαίων και κυμαινόμενων συναλλαγματικών ισοτιμιών. Αντίθετα, κατά τον αιώνα που προηγήθηκε της περιόδου αυτής οι περισσότερες χώρες είχαν επιλέξει συνδυασμούς που εμπειρείαν τις σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες (οι ΗΠΑ αποτελούν εξαίρεση καθώς η θέση τους στο διεθνές νομισματικό σύστημα της μεταπολεμικής περιόδου τους επέτρεψε να αποφύγουν αυτό το «τρίλημμα»). Κατά συνέπεια, στον βαθμό που δόθηκε η δυνατότητα στις κεντρικές τράπεζες να ασκήσουν πολιτική δίνοντας έμφαση στην καταπολέμηση του πληθωρισμού, αυτές ανταποκρίθηκαν στην πρόκληση.

Πριν από λίγα χρόνια, όταν ο τότε υποδιοικητής (και νυν διοικητής) της Τράπεζας της Αγγλίας ρωτήθηκε αν ο οικονομικός κύκλος της Μεγάλης Βρετανίας ήταν επαρκώς εναρμονισμένος με αυτόν της ευρωζώνης, αποκρίθηκε ότι θα χρειαζόταν οικονομικά στοιχεία 200 ετών για να απαντήσει επαρκώς (φυσικά μία θετική ή αρνητική απάντηση θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως ένα άμεσο επιχείρημα ή αντεπιχείρημα για τη συμμετοχή της Μεγάλης Βρετανίας στην ΟΝΕ). Στη συγκεκριμένη περίπτωση, χωρίς να θέλει κανείς να υπεκφύγει, δεν μπορεί παρά να παρατηρήσει ότι μια εμπειριστωμένη αξιολόγηση των εναλλακτικών ερμηνειών δεν μπορεί παρά να συμβεί σε συγκεκριμένο βάθος χρόνου.

Ταυτόχρονα όμως ο σχηματισμός μιας ξεκάθαρης άποψης για τους παράγοντες που έχουν συμβάλει στον περιορισμό των

διακυμάνσεων συγκεκριμένων μακροοικονομικών μεγεθών επιβάλλεται άμεσα για πρακτικούς λόγους οι οποίοι σχετίζονται με τη διαχείριση των προκλήσεων που θέτουν οι πρόσφατες εξελίξεις στη διεθνή οικονομία. Αν, για παράδειγμα, ο κυρίαρχος παράγοντας υπήρξε η σχετικά χαμηλή ένταση και συχνότητα των τυχαίων διαταράξεων, τότε δεν μπορεί κανείς να αποκλείσει την πιθανότητα αναστροφής της παραπάνω τάσης. Σε τελική ανάλυση δεν μπορεί κανείς να περιμένει ότι η τύχη του θα κρατήσει για πάντα. Αν όμως ο περιορισμός των διακυμάνσεων οφείλεται σε παράγοντες με μόνιμα χαρακτηριστικά (π.χ. αλλαγές στον τρόπο με τον οποίο εφαρμόζεται η νομισματική πολιτική), τότε η επανάληψη δυσάρεστων εμπειριών όπως αυτών της δεκαετίας του 1970 δεν είναι ένα πιθανό σενάριο. Βέβαια ακόμη και κάποιοι δομικοί παράγοντες μπορούν να αναστραφούν (π.χ. η επίδραση της παγκοσμιοποίησης στον αποπληθωρισμό), όπως προειδοποιεί στο πρόσφατο βιβλίο του ο Alan Greenspan, του οποίου η θητεία ως διοικητή της Fed σχεδόν συνέπεσε με την περίοδο της «μεγάλης Εξομάλυνσης».

Μια πιο ενδιαφέρουσα και σύνθετη περίπτωση υπάρχει όμως στον βαθμό που μια σειρά δυσκολιών της διεθνούς οικονομίας προκύπτει ακριβώς λόγω των καλών της επιδόσεων. Για παράδειγμα, στο πλαίσιο ενός σχετικά σταθερού μακροοικονομικού περιβάλλοντος με χαμηλά πραγματικά και ονομαστικά επιτόκια, η αναζήτηση επενδύσεων με υψηλότερες αποδόσεις (καθώς και η εμφάνιση ολοένα πιο πολύπλοκων χρηματοοικονομικών προϊόντων που επιτρέπουν την καλύτερη κατανομή του κινδύνου) έχει καταστήσει κάποιες πλευρές του διεθνούς χρηματοοικονομικού συστήματος ιδιαίτερα ευάλωτες. Αυτό επιβεβαιώνει η πρόσφατη εμπειρία από την αγορά ακινήτων στις ΗΠΑ και την κρίση που επεκτάθηκε στις υπόλοιπες κεφαλαιαγορές. Σίγουρα κάποιες νέες προκλήσεις για τη νομισματική πολιτική προέρχονται από διαφορετικές πηγές και κυρίως από τις απειλές προς τη σταθερότητα του χρηματοοικονομικού συστήματος. Θα ήταν όμως τεράστιο λάθος να ενοχοποιήσει κανείς τις πολιτικές εκείνες που επέφεραν την (όποια) εξομάλυνση για την τρέχουσα κρίση, όπως κάνουν ορισμένοι αναλυτές. Αρκεί να αναλογιστεί κανείς ότι η αντιμετώπιση προκλήσεων όπως των σημερινών θα ήταν πολύ πιο δύσκολη σε ένα περιβάλλον ανεξέλεγκτων προσδοκιών και αστάθειας των τιμών. ●

Μαρία Βασάλου

ΠΡΩΗΝ ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΡΙΑ
ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ
ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
COLUMBIATHS ΝΕΑΣ ΥΟΡΚΗΣ

Το πρόβλημα με τα δομημένα προϊόντα είναι ότι η αποτίμησή τους δεν είναι απλή και συχνά απαιτεί τη χρήση εξειδικευμένων και, πολλές φορές, υποκειμενικών μοντέλων

Τα τελευταία χρόνια εμφανίστηκαν στην Αμερική νέες μορφές στεγαστικών δανείων που επιτρέπουν στους αγοραστές ακινήτων να δανειστούν μεγαλύτερο ποσοστό της αξίας του ακινήτου απ' ό,τι ήταν δυνατόν στο παρελθόν. Σε πολλές περιπτώσεις τα ποσοστά αυτά ξεπερνούσαν ακόμη και την ίδια την αξία του ακινήτου.

Τα προϊόντα αυτά ενδυνάμωσαν τη γενικότερη ζήτηση ακινήτων και επέτρεψαν στους καταναλωτές να αγοράσουν ακριβότερα σπίτια απ' ό,τι πριν από την εμφάνισή τους. Σε αυτό βοήθησε και το γεγονός ότι πολλά από αυτά τα δάνεια προέβλεπαν τη μηνιαία πληρωμή μόνο του επιτοκίου δανεισμού και όχι την αποπληρωμή μέρους του κεφαλαίου. Αυτή η ιδιαιτερότητά τους συνέβαλε στη διατήρηση του μηνιαίου κόστους δανεισμού αρχικά σε χαμηλά επίπεδα, καθώς το επιτόκιο ήταν σταθερό, προτού μετατραπεί σε κυμαινόμενο.

Η ανάληψη τέτοιων δανείων από τους καταναλωτές δεν ήταν συνετή παρά μόνο για κείνους που είχαν βάσιμες προσδοκίες ότι το εισόδημά τους θα αυξανόταν σημαντικά στο άμεσο μέλλον. Επηρεάστηκαν όμως από τις τακτικές προώθησης τέτοιων προϊόντων από τις τράπεζες, η απόφαση των οποίων να τα εκδώσουν σε τέτοια έκταση ήταν επίσης αναμφισβήτητη μη συνετή.

Η αυξημένη ζήτηση ακινήτων οδήγησε σε υπερπροσφορά τους, η οποία σε συνδυασμό με τη σχετική υποχώρηση των ρυθμών μεγέθυνσης στην Αμερική οδήγησε στη μείωση των τιμών τους. Ταυτόχρονα η αύξηση των επιτοκίων, αλλά και η πάροδος του χρόνου που μετέτρεψε τα σταθερά επιτόκια σε κυμαινόμενα, οδήγησε πολλούς στην αδυναμία εξυπηρέτησης των δανείων. Οι τιμές των ακινήτων που αγοράσαν είναι τώρα χαμηλότερες απ' ό,τι όταν συνήψαν τα δάνεια. Ταυτόχρονα, όχι μόνο τα εισοδήματα των δανειοληπτών δεν αυξήθηκαν σε αυτό το διάστημα, αλλά στις περισσότερες περιπτώσεις μειώθηκαν. Η μόνη επιλογή γι' αυτούς τους δανειολήπτες είναι η διακοπή πληρωμής (default).

Πώς όμως η παραπάνω κατάσταση επηρέασε σχεδόν όλες τις χρηματαγορές του κόσμου τον Αύγουστο του 2007;

Πρώτα απ' όλα, τα δάνεια αυτά δόθηκαν σε μεγάλους αριθμούς. Δεύτερον, οι τράπεζες που τα εξέδωσαν δεν τα κράτησαν στο ενεργητικό τους αλλά με βάση αυτά δημιούργησαν χρεόγραφα (securitization), τα οποία στη συνέχεια πούλησαν σε άλλους επενδυ-

Παγκοσμιότητα και νέα ρυθμιστικά πρότυπα

Η παγκόσμια διακυβέρνηση απαιτεί θεσμούς και πρότυπα ρύθμισης με ευρεία δημοκρατική νομιμοποίηση

Οι εθνικές αγορές συγκροτήθηκαν ιστορικά σε ένα πλαίσιο όπου υπήρχε κρατική εξουσία και βάση για εθνικό νόμισμα. Το διεθνές εμπόριο είδε μεγάλη ανάπτυξη – μία πραγματική παγκοσμιότητα – στα τέλη του 19ου αιώνα μέχρι τον πρώτο πόλεμο. Η ανάπτυξη της παγκόσμιας αγοράς τότε στηρίχθηκε σε ένα αυστηρό πλαίσιο ρυθμίσεων που συνοψίστηκαν στον θεμελιώδη κανόνα χρυσού, ο οποίος οροθετούσε τη συναλλαγματική σταθερότητα, τη συμπεριφορά κρατών και την κίνηση κεφαλαίων.

Ασυμμετρίες της παγκοσμιότητας

Σήμερα ζούμε μία νέα πρωτοφανή περίοδο παγκοσμιότητας της οικονομίας. Συγκροτείται ραγδαία η παγκόσμια αγορά εμπορευμάτων, κεφαλαίων, τεχνογνωσίας, εργασίας. Εμφανίζεται όμως μια μεγάλη ασυμμετρία: Δεν υπάρχει παγκόσμιο κράτος που να αναλαμβάνει τον παλαιό ρυθμιστικό ρόλο του εθνικού κράτους στην ανάπτυξη της αγοράς. Η νέα παγκοσμιότητα αναπτύσσεται χωρίς «υποκείμενο διακυβέρνησης». Εκπορεύεται από την πελώρια πρόοδο στην τεχνολογία της πληροφορίας/επικοινωνίας, αλλά και από μια διεθνή πολιτική συναίνεση που διαμορφώθηκε σταδιακά επί τριάντα χρόνια, κυρίως στις ηγέτιδες του «πρώτου κόσμου». Μετά τις πετρελαϊκές κρίσεις, τις αποκανονικοποιήσεις των τραπεζικών αγορών (deregulation) και την κατάρρευση του σοβιετικού μπλοκ, η αρχή της ελευθέρωσης των αγορών έγινε η βάση οργάνωσης του διεθνούς οικονομικού συστήματος. Είναι σημαντικό ότι, ενώ παλαιότερα η «παγκοσμιοποίηση» στηριζόταν σε θεσπισμένους κανόνες σταθερότητας των νομισμάτων, τώρα τέτοιοι κανόνες δεν υπάρχουν. Γενικότερα, η σημερινή παγκοσμιότητα δεν διαθέτει επαρκείς υποδομές σταθερότητας.

Η παγκοσμιότητα δημιουργεί πελώριες ευκαιρίες αλλά και κινδύνους αστάθειας, μεγάλες αβεβαιότητες και πεδία οικονομικής αναρχίας. Υπάρχουν μερικευμένα στοιχεία διεθνούς διακυβέρνησης με τη μορφή συντονιστικών σχημάτων, όπως η οργάνωση του G-8 (κυβερνήσεις των οκτώ μεγαλύτερων οικονομιών), ή οργανισμών με συγκεκριμένες (και επομένως περιορισμένες) αρμοδιότητες: το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) και η Παγκόσμια Τράπεζα (ΠΤ) δημιουργήθηκαν σε άλλες εποχές με στόχο τη σταθεροποίηση ενός «δυτικοκεντρικού» παγκόσμιου συστήματος, όπως σχεδιάστηκε μετά τον πόλεμο.

Σταύρος Β. Θωμαδάκης
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΤΟΥ PUBLIC INTEREST
OVERSIGHT BOARD

Σήμερα η αγορά κεφαλαίων βρίσκεται στην αιχμή της παγκοσμιότητας. Αντίθετα από την κίνηση εργασίας και εμπορευμάτων – κινήσεις που απαιτούν χρόνο και κόστος – η κίνηση του κεφαλαίου είναι ακαριαία. Αυτό σημαίνει ότι οι κάτοχοι κεφαλαίων μπορούν να προεξοφλούν άλλες κινήσεις και να δημιουργούν πλαίσιο αναφοράς για τη γενικότερη λειτουργία των οικονομιών. Για παράδειγμα, υποτίμηση του νομίσματος Χ στην αγορά συναλλάγματος δημιουργεί παραμέτρους για το εμπόριο, τα εισοδήματα και την παραγωγή. Αυτή είναι η δεύτερη ασυμμετρία της παγκοσμιότητας: η μεγάλη διαφορά ταχύτητας με την οποία αντιδρά το κεφάλαιο σε εξελίξεις, κρίσεις και καινοτομίες.

Ελεύθερη κίνηση κεφαλαίων: ωφέλειες και κίνδυνοι

Η επιτάχυνση της κίνησης κεφαλαίων προσφέρει τη δυνατότητα στην ίδια ποσότητα χρήματος να παράγει όλο και μεγαλύτερη ρευστότητα. Ζούμε σε ωκεανό ρευστότητας. Η διακινήσιμη ρευστότητα ελευθερώνει την παγκόσμια ζήτηση τίτλων και επιτρέπει στις τιμές τους να απογειώνονται (ή να προσγειώνονται) πέρα από τα ιστορικά όρια διακύμανσής τους. Η αστάθεια φαίνεται άλλωστε από τις πρωτοφανείς σύγχρονες ταλαντώσεις στις τιμές των συναλλαγμάτων, των χρηματιστηρίων και όλων των χρηματοοικονομικών αγαθών. Θυμίζω ότι ακόμη και η πολυσυζητημένη «φούσκα» του ελληνικού χρηματιστηρίου

το 1998-99 συνδυάστηκε με την ελευθέρωση της κίνησης κεφαλαίων στην Ελλάδα, την καθέλκυση δηλαδή του σκάφους της ελληνικής οικονομίας στον ωκεανό της διεθνούς ρευστότητας.

Η κίνηση των κεφαλαίων θεωρείται ότι ισορροπεί τις αγορές και αυξάνει την ευμερσία. Νέοι αναπτυξιακοί πόλοι που κάνουν τον σημερινό κόσμο πολυκεντρικό – Κίνα, Ινδία, Βραζιλία – οφείλουν πολλά στην ελεύθερη ροή επενδύσεων από το εξωτερικό. Ταυτοχρόνως, πολλά αρνητικά φαινόμενα εμφανίζονται την τελευταία δεκαετία: συναλλαγματικές κρίσεις, μετάδοση κλυδωνισμών από χώρα σε χώρα, καταιγισμοί πτωχεύσεων, υπερβολική ανάληψη κινδύνων, διόγκωση κινήτρων για παρουσίαση τεχνητής κερδοφορίας, γενική ευπάθεια των οικονομιών. Η τρέχουσα κρίση των αγορών στεγαστικών δανείων που μεταδίδει κλυδωνισμούς από κλάδο σε κλάδο και από αγορά σε αγορά είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα. Τη φιλελεύθερη ουτοπία της αυτορρυθμιζόμενης αγοράς διαδέχεται η αναζήτηση ενός νέου παγκόσμιου καθεστώτος ρύθμισης. Αυτό επιζητεί θεσμούς για την ανταπόκριση σε κρίσεις, τη σταθερότητα και τη χάραξη μακροπρόθεσμης πολιτικής. Τα υπάρχοντα σχήματα που προαναφέρθηκαν δεν επαρκούν.

Διεθνές δημόσιο συμφέρον και διακυβέρνηση

Ποιοί είναι οι στόχοι της νέας ρύθμισης των κεφαλαιαγορών; Οι απόψεις διαφέρουν. Για ορισμένους στόχος είναι η «εύρυθμη λειτουργία της αγοράς», η ικανότητα της αγοράς να διατηρεί ομαλές συναλλαγές και ρευστότητα. Αυτός είναι ασφαλώς σημαντικός στόχος αλλά υπάρχει και ευρύτερος: προστασία του οικονομικού ιστού, περιορισμός των κινδύνων που μεταδίδονται από τις κεφαλαιαγορές στην «πραγματική οικονομία», διατήρηση της παραγωγικής συνοχής, προστασία της κοινωνίας.

Αναδεικνύεται το πρόταγμα της διεθνούς διακυβέρνησης που θα ενσωματώσει μια παγκόσμια αντίληψη δημόσιου συμφέροντος. Αυτό το συμφέρον δεν μπορεί να καθορισθεί πλέον αποκλειστικά από χώρες του «πρώτου κόσμου» που θα επιδιώκουν να «εκπολιτίσουν» τις υπόλοιπες, αλλά από ευρεία συμμετοχή σε έναν πολυκεντρικό κόσμο. Η διακυβέρνηση της παγκόσμιας αγοράς κεφαλαίου οφείλει να διαλάβει τον συντονισμό για την αντιμετώπιση κρίσεων και τη θεμελίωση διεθνούς εποπτείας με σταθεροποιητικό ρόλο και περιοριστικές εξουσίες. Ενώ το πρώτο προχωρεί με

διεθνείς συνεργασίες, το δυσκολότερο δεύτερο συζητείται ως πρώιμο...

Θεσμικές υποδομές

Ενα κεντρικό σημείο αφορά στον πυρήνα της διακυβέρνησης. Η παγκόσμια ρύθμιση δεν μπορεί να πραγματοποιείται με βάση απλώς τους διεθνείς συσχετισμούς δυνάμεις. Πρέπει να στηρίζεται σε κοινά αποδεκτά πρότυπα. Αρα, σημαντικότερο στοιχείο στην αναζήτηση είναι η δημιουργία θεσμικών υποδομών με τη μορφή παγκοσμίων προτύπων. Η προτυποποίηση θεμελιωδών στοιχείων της οικονομικής πρακτικής διασφαλίζει ομαλότητα και προστασία εισοδημάτων και αποταμιεύσεων. Παραδείγματα υπάρχουν πολλά. Τα διεθνή λογιστικά πρότυπα, λόγω χάριν, ομοιογενοποιούν το μέτρο του κέρδους, του εισοδήματος, της διαπάτης και υποστηρίζουν τη διασυνοριακή σταθερότητα των αγορών. Διεθνή ελεγκτικά πρότυπα σε τομείς όπως η χρηστή πραγματοποίηση συναλλαγών, η διαφάνεια της διαχείρισης, η αξιοπιστία των οικονομικών αποτελεσμάτων ομογενοποιούν σημαντικές ποιοτικές πλευρές της λειτουργίας των αγορών και υποστηρίζουν τη ρύθμισή τους. Διεθνή πρότυπα κεφαλαιακής επάρκειας ομογενοποιούν τη ρύθμιση κινδύνων των τραπεζών και ενισχύουν την άμυνα σε «κρίσεις συστήματος». Γενικότερα, τα πρότυπα πιστοποίησης αποτελούν θεμέλιο για τη ρύθμιση όχι μόνο των αγορών κεφαλαίου αλλά και για την παγκόσμια παραγωγική διαδικασία, την περιβαλλοντική προστασία, την υγεία, τη διατροφή και πολλά άλλα. Τα ενιαία πρότυπα είναι εργαλεία ρύθμισης της ενιαίας αγοράς και αποτελούν ουσιώδη «διεθνή δημόσια αγαθά».

Οι θεσμικές υποδομές της παγκόσμιας διακυβέρνησης των αγορών δεν μπορούν να κατασκευάζονται μονομερώς ούτε να αποτελούν στοιχείο εξάπλωσης επιρροής και συμφερόντων του «πρώτου κόσμου». Η δημιουργία τους απαιτεί ευρεία νομιμοποίηση και διασφάλιση ότι τα πρότυπα θα διαθέτουν υψηλή ποιότητα, ευρεία εφαρμοσιμότητα και αμεροληψία. Ηδη πολλά εγχειρήματα βρίσκονται σε εξέλιξη και όχι μόνον στον χρηματοοικονομικό τομέα, όπου πάντως οι διαδικασίες κινούνται γοργά. Το μεγάλο μήνυμα είναι ότι μπαίνουμε στην εποχή που γίνεται ευρεία συνείδηση ότι η παγκόσμια διακυβέρνηση απαιτεί θεσμούς και πρότυπα ρύθμισης, όχι απλώς διακυβερνητικές συμφωνίες. Και ότι αυτή η θέσμιση πρέπει να είναι έργο της παγκόσμιας κοινότητας με ευρεία δημοκρατική νομιμοποίηση και όχι απότοκος στενών αλλά ισχυρών συμφερόντων. ●

Παγκοσμιοποίηση και κράτος πρόνοιας

Η αναδιάρθρωση αναγκαία προϋπόθεση για ένα πιο αποτελεσματικό κράτος

Ενα από τα πιο πολυσυζητημένα θέματα τα τελευταία χρόνια είναι εκείνο των συνεπειών της παγκοσμιοποίησης στις οικονομικές δραστηριότητες και στον ρόλο του κράτους. Πολλοί αναλυτές θεωρούν ότι σε μια εποχή μεγάλης κινητικότητας κεφαλαίων, επαναστατικών τεχνολογικών αλλαγών και έντονης διεθνοποίησης των οικονομικών συναλλαγών ο ρόλος του κράτους και κυρίως ο ρόλος του ως μοχλού αναδιανομής εισοδήματος μειώνεται σημαντικά. Ιδιαίτερα για το κράτος πρόνοιας, όπως αυτό αναπτύχθηκε μεταπολεμικά κυρίως στη Βόρεια Ευρώπη, υποστηρίζεται από πολλούς ότι αυτό δεν μπορεί να διατηρηθεί πλέον με τη μορφή που το ξέρουμε στην εποχή της παγκοσμιοποίησης.

Το κράτος πρόνοιας, υποστηρίζεται από πολλούς, κάνει την εργασία τόσο ακριβή ώστε τα παραγόμενα προϊόντα να μην μπορούν να επιβιώσουν στον διεθνή ανταγωνισμό μακροχρόνια. Τα ίδια προϊόντα, ισχυρίζεται αυτή η άποψη, παράγονται φθηνότερα σε άλλες περιοχές και επομένως οι περιοχές με χαμηλότερο κράτος πρόνοιας και άρα με μικρότερη φορολογική επιβάρυνση αποτελούν το πρότυπο στο οποίο πρέπει να προσαρμοστούμε αν δεν θέλουμε να έχουμε αυξημένη ανεργία και περιθωριοποίηση της χώρας στον διεθνή καταμερισμό εργασίας. Αν δεχθούμε αυτό το επιχειρήμα, τότε οι χώρες έχουν τις εξής επιλογές:

- Υποχωρούν στις πιέσεις του ανταγωνισμού, κάνουν περικοπή στο κόστος του κράτους πρόνοιας, μειώνουν τη φορολογία του κεφαλαίου και της εργασίας και με αυτόν τον τρόπο διασφαλίζουν την ανταγωνιστικότητα των προϊόντων τους.

- Δεν υποχωρούν και ως συνέπεια έχουν την απώλεια θέσεων εργασίας επειδή τα προϊόντα τους δεν είναι ανταγωνιστικά διεθνώς. Αποτέλεσμα, η αύξηση της ανεργίας, που με τη σειρά της αποδυναμώνει το κράτος πρόνοιας.

Από την άλλη πλευρά, οι υποστηρικτές του κράτους πρόνοιας αναφέρουν ότι το αυξημένο κόστος παραγωγής αντισταθμίζεται από την αυξημένη παραγωγικότητα της εργασίας και από τα προϊόντα υψηλής ποιότητας που παράγουν. Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από το καλά εκπαιδευμένο εργατικό δυναμικό, τις καλές υποδομές, τα υπεύθυνα συνδικάτα και τις ειρηνικές εργασιακές σχέσεις. Οι αναπτυσσόμενες χώρες δεν έχουν αυτά τα συγκριτικά πλεονεκτήματα, γι' αυτό προσπαθούν να τα αντισταθμίσουν με μικρότερο εργασιακό κόστος, χαμηλότερες τιμές στα ακίνητα και μικρότερη προστασία του περιβάλλοντος.

Βασίλης Θ. Ράπανος
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΑΘΗΝΩΝ

Το αντεπιχείρημα σε αυτή την άποψη είναι ότι αυτό γινόταν πιο εύκολα στο παρελθόν και κυρίως στις χώρες του Βορρά, αλλά με την παγκοσμιοποίηση σήμερα δεν είναι πλέον δυνατόν. Η παγκοσμιοποίηση σημαίνει ότι τέτοια πλεονεκτήματα μπορεί να διαχυθούν γεωγραφικά και σε άλλες περιοχές, όπου με τη μεταφορά των εγκαταστάσεων παραγωγής μεταφέρονται και τεχνολογία και υψηλού επιπέδου διευθυντικά στελέχη που διασφαλίζουν την ποιότητα των προϊόντων και υπηρεσιών. Αποτέλεσμα είναι να μην υπάρχει πλέον η προστασία των πλεονεκτημάτων που είχαν οι βόρειες χώρες στο παρελθόν.

Από τα πιο πάνω γίνεται φανερό ότι το κράτος πρόνοιας είναι υπό πίεση και γι' αυτό παρατηρούμε ότι σε όλες σχεδόν τις χώρες έχουν γίνει βήματα για αναμόρφωση του υπάρχοντος συστήματος ή υπάρχει κάποιο πρόγραμμα μεταρρύθμισης. Το ερώτημα όμως που παραμένει είναι το πώς εξηγείται ότι οι χώρες που συνεχίζουν να έχουν μεγάλο κράτος πρόνοιας, όπως οι βόρειες χώρες, εξακολουθούν να είναι οι πιο ανταγωνιστικές σε όλες τις κλίμακες παγκόσμιας ταξινόμησης. Ένα επιπλέον ερώτημα είναι το γιατί δημιουργήθηκε αυτό το μεγάλο κράτος πρόνοιας στη Βόρεια Ευρώπη. Ήταν

απλώς προϊόν μιας συγκυρίας, αποτέλεσμα καλών οικονομικών επιδόσεων και αλτρουισμού ή και οικονομική επιταγή;

Η οικονομική έρευνα μας έχει δώσει ενδιαφέρουσες ερμηνείες, όχι μόνο γιατί δημιουργήθηκε το κράτος πρόνοιας και διευρύνθηκε αλλά και γιατί οι χώρες που το έχουν εξακολουθούν να χαρακτηρίζονται από ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων και των προϊόντων τους.

Σε ένα διάσημο πλέον άρθρο του ο καθηγητής Dani Rodrik («*Why Do More Open Economies Have Bigger Governments?*», *Journal of Political Economy*, 106(5), Οκτώβριος 1998) διατύπωσε την εξής προσέγγιση, η οποία φαίνεται να επιβεβαιώνεται και εμπειρικά. Ο καθηγητής Rodrik ξεκίνησε από την παρατήρηση ότι μεγάλο κράτος και ειδικότερα ισχυρό κράτος πρόνοιας φαίνεται να έχουν οι βόρειες ευρωπαϊκές χώρες, οι οποίες χαρακτηρίζονται και από το ότι έχουν μικρές ανοιχτές οικονομίες. Στην προσπάθειά τους να βρουν νέες αγορές για τα προϊόντα τους οι χώρες αυτές αναζήτησαν νέες αγορές σε άλλες χώρες. Το άνοιγμα όμως στις διεθνείς αγορές κάνει τις οικονομίες αυτές πολύ εύρωστες στις διεθνείς οικονομικές διαταράξεις και θέτει τις επιχειρήσεις και τους εργαζομένους σε πολύ μεγαλύτερους κινδύνους από ό,τι σε πιο κλειστές οικονομίες. Μια σημαντική μεταστροφή των όρων εμπορίου ή μια διεθνής ύφεση έχει σημαντικές συνέπειες στις ανοιχτές οικονομίες, με αποτέλεσμα την αύξηση της ανεργίας και/ή τη μείωση των μισθών. Για να διατηρηθεί όμως η κοινωνική συνοχή και να μην υπάρχουν άλλες κοινωνικές ή οικονομικές αναταράξεις είναι αναγκαίο οι κίνδυνοι αυτοί να καλυφθούν. Επει-

δή τους κινδύνους αυτούς δεν μπορούν να καλύψουν οι αγορές από μόνες τους, ήρθε το κράτος και μέσα από τον μηχανισμό του κράτους πρόνοιας ανέλαβε να τους καλύψει. Αυτό εξηγεί και το γιατί οι πιο ανοιχτές στον διεθνή ανταγωνισμό οικονομίες έχουν και μεγαλύτερο κράτος πρόνοιας.

Η διατήρηση της κοινωνικής συνοχής και η αναβάθμιση του ανθρώπινου κεφαλαίου μέσα από κρατικά προγράμματα συμβάλλουν στην αύξηση της παραγωγικότητας των εργαζομένων και επομένως της ανταγωνιστικότητας των προϊόντων και υπηρεσιών που παράγουν. Αυτό ίσως εξηγεί και το γιατί οι μικρές ανοιχτές οικονομίες της Βόρειας Ευρώπης κατατάσσονται πολύ ψηλά στην κλίμακα της διεθνούς ανταγωνιστικότητας.

Το ερώτημα όμως της χρηματοδότησης ενός μεγάλου και ισχυρού κράτους πρόνοιας παραμένει. Οι αυξημένες δαπάνες συνεπάγονται αυξημένα φορολογικά έσοδα και σε μια εποχή έντονου φορολογικού ανταγωνισμού, ιδιαίτερα στη φορολογία του κεφαλαίου, πολλές χώρες αναγκάστηκαν να προχωρήσουν σε μείωση των φορολογικών συντελεστών του. Η αλήθεια είναι ότι, αν και οι ανώτατοι φορολογικοί συντελεστές του κεφαλαίου μειώθηκαν την περίοδο 1995-2005 κατά μέσον όρο 8,5 μονάδες στην ΕΕ των «15», η πραγματική επιβάρυνση του κεφαλαίου έχει αυξηθεί κατά 5,6 μονάδες λόγω διεύρυνσης της βάσης, μείωσης απαλλαγών κ.λπ. Από την άλλη πλευρά, η πραγματική επιβάρυνση της εργασίας την ίδια περίοδο έχει μείνει σχεδόν αμετάβλητη. Με απλά λόγια, τα δέκα τελευταία χρόνια δεν έχουμε πραγματική ελάφρυνση του κεφαλαίου αλλά αύξηση.

Εξάλλου, οι χώρες με μεγάλο κράτος πρόνοιας προχώρησαν σε σημαντικές αλλαγές σε ό,τι αφορά τις δαπάνες τους και εισήγαγαν συστήματα μεσοπρόθεσμων προϋπολογισμών και συστηματικής αξιολόγησης των δαπανών τους. Έτσι μπόρεσαν να μειώσουν τις δαπάνες τους ως ποσοστό του ΑΕΠ χωρίς να μειωθεί η ποσότητα και ποιότητα των προσφερομένων δημόσιων υπηρεσιών.

Η εμπειρία δείχνει επομένως ότι οι χώρες με υψηλή ανταγωνιστική θέση εξακολουθούν να έχουν ισχυρό κράτος πρόνοιας, ιδίως στην Ευρώπη, η φορολογική επιβάρυνση είναι υψηλή αλλά και ο κρατικός τους μηχανισμός είναι πολύ αποτελεσματικός. Ίσως το ζητούμενο δεν είναι λοιπόν ο περιορισμός του κράτους πρόνοιας αλλά η αναδιάρθρωσή του για να γίνει αποτελεσματικό και οι διαρθρωτικές αλλαγές σε άλλους τομείς που αυξάνουν την παραγωγικότητα. ●

Από διαδηλώσεις για τη μόλυνση της ατμόσφαιρας

REUTERS